

KNJIŽNE OCENE

Arheologija: Disciplina versus Svoboda

(*Arheologi naši davni predniki; Iztok Saksida, Državna založba Slovenije, 1991, 240 strani*)

Da bo branje teksta lažje, se bom orientiral po dveh ugotovitvah, ki začrtujeta polje analize tega dela:

- pričujoče delo odlikuje naravnost fascinantna ambicioznost in
- to delo ni arheološka študija.

Tolikšne ambicioznosti, ki naravnost izžareva iz celotnega teksta, danes skorajda ne srečujemo v naši publicistiki, zlasti pa ne v arheološki, ki se je že zdavnaj usmerila v partikularne študije in ji tudi lahko dokaj upravičeno očitamo pomanjkanje ambicioznih sintetičnih projektov. S tega stališča lahko razumemo izid te knjige tudi kot izziv arheološkemu delu in objavljanju v bodoče.

S takšno ambicioznostjo se, kot sem že rekel, v arheologiji nismo srečevali že zelo dolgo in jo lahko po namerah postavimo ob bok ambicioznosti najpomembnejših projektov slovenske arheologije v zadnjih petdesetih letih (z vzpostavitvijo koncepta arheologije na Univerzi, s klasifikacijo pisanih virov za antično obdobje, z vzpostavitvijo kronološke sheme za mlajšo prazgodovino Slovenije in podobnimi strokovnimi podvigi). V marsičem pa ambicioznost Saksidovega dela celo presega omenjene rezultate, saj skuša rešiti celo množico temeljnih arheoloških in znanstvenih dilem: od samega koncepta arheologije, preko vprašanj arheološke metodologije, do problema keramičnih študij, problema Indoevropcejev oziroma Urspracheproblem, problema naselitve Grkov, razvoja preteklih civilizacij v vzhodnem Sredozemlju in na Bližnjem Vzhodu, uvajanja konceptov in metodologij drugih znanosti (sociologije, strukturalne lingvistike, psihoanalize) ter še kopico manjših a prav tako za avtorja očitno pomembnih prijemov, kot je naprimer uvajanje novega jezika v študije o preteklosti.

Tak razpon tem in veliko željo po redefiniranju srečujemo pravzaprav na začetku 'ustanoviteljskih' oziroma 'iniciativnih' gibanj. In prav tu leži naslednji ključ za branje tega teksta, namreč povsem jasno je, da nam avtor ponuja nekakšno novo konceptualizacijo arheologije oziroma nekakšne integralne vede o prazgodovini.

Sam namen sicer lahko ocenimo kot pozitiven, saj se je avtor usmeril v polje teoretske arheologije, ki je pri nas še zelo nerazvito, in v njem je želel zastaviti specifično smer teoretske analize, vendar težko rečemo, da mu je to uspelo. Svojevrstna svoboda in velik maneverski prostor, ki mu jih omogoča relativno nerazvito strokovno polje, mu je

bilo prej v napoto kot v pomoč. Lastnih 'ustanoviteljskih' namenov in ambicij mu ni uspelo koherentno definirati in utemeljiti za bodoče tovrstne študije. S to tezo, ki jo bom natančneje argumentiral v nadaljnjem tekstu, pa prehajamo k drugi premisi, namreč da to delo ni arheološka študija. Ta trditev zveni nekoliko protislovno, saj delo želi rešiti celo vrsto izrazito arheoloških vprašanj. Toda pričujoče delo ni arheološka študija zaradi zelo preprostega razloga, ker ne uporablja arheološke metodologije, oziroma tam kjer jo uporablja, ta ni razdelana in so njegovi zaključki arheološko gledano precej šibki (o tem pozneje). Če nekoliko posplošim, avtorju manjka nekaj bistvenih elementov arheološkega znanja.

Izhodišče za svoj 'ustanoviteljski' (oziroma 'formativni', če uporabim izraz, ki je bližje Saksidovi leksiki) zagon v arheologiji črpa po eni strani iz lastnega spoznanja in poznavanja velike arheološke diskusije med *Great Tradition* in *Great Divide*, kot jo je označil C. Renfrew v enem od svojih člankov (Renfrew, 1980, 287-298), ki še danes ni razrešena, po drugi pa iz lastne sociološke ter psihoanalitične tradicije razumevanja preteklosti in človeškega razvoja oziroma njegove zgodovine. Čeprav sam avtor tega nikoli eksplicitno ne pove, pa opazimo, da veliko vprašanj, ki jih želi rešiti v svojem tekstu, dejansko sodi v diskusijski spekter šestdesetih in sedemdesetih let, ko je bila omenjena diskusija na svojem višku (zanikanje migracijske teorije in koncepta kulture, problemi interdisciplinarnosti,...). Drugo vzpodbudo pa lahko zaslutimo v avtorjevi želji, da bi presegel nivo teoretske razprave v naši arheologiji in se približal nekaterim sodobnejšim tokovom v arheološki teoriji. Tudi na tem mestu, vsaj kar se tiče izhodišč, lahko pozdravimo Saksidovo iniciativo - ki jo celo sam označi kot teoretično avanturistično početje (Saksida 1991, 9). In prav s to njegovo zadnjo mislijo lahko najbolje označimo celotno delo. V svoji esejistični avanturi je velikokrat šel celo tako daleč, da ni več upošteval osnovnega pravila, ki ga tudi sam navaja kot obvezno, namreč koherentnosti teoretične analize.

Nekoherentnost konceptov

Na str. 10 v uvodnem delu postavi naslednjo zahtevo:

Spoznadni predmet nalaga svojemu oblikovalcu določene obveznosti. Edina vnaprejšnja zahteva, ki jo njegovo oblikovanje postavlja, je strogost pravil konceptualne dejav-

nosti. Če ta zahteva ni etična, potem nam ostane samo še določena politika institucionalnega obnašanja. Pri disciplinah, ki so se zasidrale na Univerzi, je to politika poučevanja.

V tem odlomku očitno želi povedati, da obstajata dve vrsti pravil, prva so etična (zunanja, neinstitucionalna), druga pa so pravila lepega poučevanja in lepega obnašanja (notranja pravila, pravila univerze). Težko rečemo, da ta redukcija pomena in pravil konceptualne dejavnosti zdrži kritiko, čeprav je dejstvo, da je lacanovska šola veliko svojih konceptov utemeljevala prav na kritiki univerze, ki jo je definirala kot institucijo, ki producira bolj etiko zaupanja in verovanja kot pa etiko kritike. Že na tem nivoju lahko nekoliko škodoželjno omenimo dejstvo, da je avtor tudi univerzitetni učitelj, ki se očitno v določenih primerih mora ravnati tudi po etiki univerze.

Če začnemo z avtorjevimi opisi in definicijami arheologije:

Iz kupa črepinj, bivališčnih struktur, zoglelenih organskih ostankov na izbranem najdišču, njegove topografske in geografske umeščenosti, njegove ekologije in podatkov, ki morebiti pričajo o grobnih in ritualnih praksah humanih aglomeratov na tem najdišču, ne zvemo prav nič takšnega, kar bi nas privedlo do njihovega strukturiranja. (str. 14)

Podobno definicijo najdemo tudi v drugih delih teksta:

Naj se še tako slepimo, arheologija nikoli ne more biti kaj več kot tehnična brkljarija za prepoznavanje in klasificiranje materialnih ostankov, medtem ko bi morala naknadna interpretacija nedvomnih pričevalcev človeške prazgodovinske navzočnosti potisniti zgodovinske meje za kak vatec ali dva nižje. Z arheologom je tako kot z Don Giovannijem, ta je dajal na seznam ženske, oni to počne z materialnimi ostanki človeške navzočnosti v zemlji, ta je delal listo v imenu Ženske, oni v imenu zgodovine.

Če je arheologu namreč do tega, da sicer neme sezname primora h govoričenju, se mora zateči k zgodovinskim disciplinam, posebej k sociologiji, se pravi k socialni in kulturni antropologiji. (str. 34)

Če natančneje analiziramo njegovo definicijo arheologije, vidimo, da uporablja za današnji čas precej nenavadne koncepte: arheologija je tehnika, in kot taka ni sposobna zgodovinske interpretacije, interpretacijo ji omogočijo šele zgodovinske vede, pri čemer je očitno na prvem mestu

sociologija, sociologijo pa reducira na socialno in kulturno antropologijo. Po njegovem mnenju arheologija samo proizvaja sezname, ne more pa ugotoviti strukturiranosti materialnih pokazateljev iz preteklosti.

Če pogledamo v zgodovino družboslovja in humanističnih ved, lahko najdemo izvor takih tez v obdobjih, ko se je arheologija šele borila za svoj status samostojne znanosti. V tem obdobju je bila arheologija dejansko obravnavana kot npr. pomožna veda zgodovine (glej Grafenauer 1960, 313-314s; Korošec 1950, 5-6) oziroma antropologije, in je bil del arheologije uvrščen med humanistične (klasične) vede, prazgodovinska arheologija pa med vede, ki so že tradicionalno sodile med naravoslovne vede o človeku. S to tezo Saksida dejansko ponavlja zastarelo argumentacijo in s tem diskusijo med *Great Tradition and Great Divide*, v kateri se je na koncu iskristaliziralo geslo *Archaeology is Archaeology*, vrača na sam začetek, in to ne samo na začetek diskusije, temveč na začetek tega stoletja.

Vendar Saksidova teza ne predstavlja samo svojevrstnega anahronizma, temveč vsebuje tudi zelo nevarne zaključke o hierarhiji virov in ved, ki jih obravnava, kar ni tako redko v t.i. postmodernem družboslovju (o tem pozneje). S svojim razvrščanjem postavlja na eno stran vede (tehnike), ki vire pridobivajo, na drugo pa vede, ki jih razlagajo. S tem seveda ne odreče arheologiji samo možnosti interpretacije, temveč zaide tudi v pravi paradoks. Kako je namreč možno konceptualizirati pridobivanje osnovnih virov brez razdelane teoretske in interpretativne sheme, v kateri ti viri nastopajo kot nosilci relevantnih podatkov. Trivialno dejstvo je namreč, da podatek sam po sebi ne obstaja, temveč ga je treba šele ustvariti z različnimi mentalnimi in intelektualnimi postopki selekcije, klasifikacije in deskripcije. Če bi Saksidova shema držala, potem bi podatke o materialni preteklosti človeka morala definirati sociologija. Če pa bi to sociologija dejansko počela, potem je obstoj arheologije nepotreben in bi se nova veda o preteklosti lahko imenovala kar historična sociologija ali kaj podobnega.

Nujno je potrebno kritično ovrednotiti še dve tezi, ki jih avtor izpostavi v zgornjem citatu; namreč da arheologija dela sezname in da v teh seznamih ni nič takšnega, kar bi nas privedlo do strukturiranja humanih aglomeratov. Prvo vprašanje, ki se nam pri tem postavlja, je jasno: kaj po-

meni strukturiranje humanih aglomeratov? Avtor tega ne razloži natančno, oziroma pravi, da je možno notranjo strukturiranost zaznati šele, ko spoznamo določene refleksivne in idološke elemente posameznih skupnosti, ki jih proučujemo, kar pa je mogoče šele takrat, ko imamo na voljo relevantno materialno osnovo, namreč ohranjene pisane vire. Druga možnost, ki je tudi implicitno prisotna pri Saksidi, pa je ugotavljanje nekakšne preteklog logike bivanja, psihologije, predstavnega sveta,... se pravi nekakšne notranje substance materialnih virov (njihov originalni smisel in pomen), pri čemer njihova interpretacija ne sme biti obremenjena s spoznavnim svetom arheologa. Tu se znova srečujemo z anahronizmom tipa 'Wie es war' L. Rankeja. Teoretska diskusija v arheologiji (še prej pa v zgodovinospisju) je to vprašanje že zdavnaj ocenila kot utopično in nesmiselno, saj bi za ta namen potrebovali samostojne oziroma nevtralne pojave na vseh nivojih proučevanja preteklosti, od deskriptivnih do interpretativnih. To pa bi seveda zahtevalo obstoj nevtralnega podatka, nevtralnega jezika in nevtralne pozicije proučevalca. Take situacije v arheologiji ni, pa tudi v drugih znanostih ne (o tem glej več v Gardin 1987).

Izjava, da arheologija dela samo sezname, je logična posledica njegovega sklepanja. Toda mislim, da problem ni v arheologiji, temveč v izredno ambicioznih ciljih avtorja, ki si nalaga probleme, ki presegajo domet arheologije oziroma, bolje povedano, to niso arheološka vprašanja. Posledica tega je, da zahteva od arheologije nekaj, česar mu ta ne more dati, in jo zaradi tega postavi na raven tehnike.

Primer takšnega vprašanja je njegova zahteva po pozitivni določitvi kulturnega horizonta (str. 179), ki naj bi bila temeljna zahteva novo konceptualizirane arheologije. Že sama sintagma je precej nejasna in anahrona, saj ni nikjer povsem natančno izdelana. Izraz kulturni horizont najpogosteje srečujemo v kontekstu stratigrafije, kjer največkrat nastopa kot opozicija plasti, v kateri ni bilo ugotovljenih pokazateljev človekove prisotnosti. V starejših študijah sicer srečujemo ta izraz v podobnem kontekstu kot v stratigrafiji, vendar le kot označevalca določene bolj ali manj diskretno zamejene kulture v stratigrafski situaciji določenega najdišča (npr. najdišče Gomolava je sestavljeno iz plasti vinčanske kulture, kostolačke kulture, latenske kulture, itd.). Danes je s stališča sodobne stratigrafije tako opisovanje že zastarelo. Povsem očitno je, da Saksida upo-

rablja izraz v mnogo širšem kontekstu, in najverjetneje želi z njim označiti kar celotno semantično polje nekega drugega in veliko bolj uveljavljenega izraza - arheološke kulture, oziroma določene kronološke stopnje neke kulture. S svojim konceptom kulturnega horizonta je torej Saksida dejansko ponovil nekatere starejše koncepte kulturne interpretacije stratigrafije, zlasti pa še tezo o plasteh, ki nastopajo kot reprezentančne oziroma so tipske za posamezne skupnosti. Samo dejanje pozitivne določitve pa takole definira (str. 179):

... moramo se izogniti lastnim ideološkim modelom, in moramo izvesti neposredno konceptualizacijo na osnovi elementarnih arhemov, kar bi moralo zadoščati za uresničitev arheokulturnega obrata.

Kot opozicijo pozitivni določitvi pa postavlja negativno določitev kulturnega horizonta, kjer je konceptualizacija spoznavnega sveta in znanstvenih metod obremenjena z ideološkim svetom arheologa.

Tako tudi na tem mestu zasledimo zahtevo po neodvisni oziroma 'nevtralni ali 'notranji konceptualizaciji' razlage pojavov iz preteklosti. Za glavno teoretsko oporo vzame koncept arhema, ki ga je v arheološko teorijo skušal uvesti L. Klejn (1988, 472) in ki naj bi pomenil najmanjšo oziroma nedeljivo pomensko enoto na nivoju materialnega sveta. Čeprav se je Klejn zelo trudil, da bi koncept arhema zaživel v arheološki teoriji (mimogrede, gre za poskus bolj ali manj neposrednega prevoda izraza fonem iz lingvistike, kjer naj bi označeval osnovno in nedeljivo glasovno enoto izražanja), in kjer bi imel enako funkcijo, kot jo ima fonem v lingvistiki, pa vseeno ni prišel veliko dlje od same uvedbe tega koncepta. Njegov pomen je konceptualno omejen na raven izvorne in osnovne enote pomena materialnih ostankov in ga arheološka teorija ni mogla prevesti na bolj empirično raven. Tako arhem sicer ostaja v leksiki arheološke teorije, vendar se ni pokazal kot dovolj učinkovit, da bi postal splošno uveljavljen pojem.

Saksida koncept arhema enostavno prevzame in se ne spušča v njegovo problematiziranje. Služi mu kot osnova za njegovo pozitivno konceptualizacijo. Na tem mestu lahko na več nivojih zasledimo nelogičnosti in nekoherentnosti njegovega izvajanja:

1. Tudi če upoštevamo možnost konceptualne operativnosti arhema, je njegovo mesto v Saksidovi teoriji v nasprotju

s tezo, da mora arheologija za strukturiranje pretekle kulture nujno iskati pomoč pri sociologiji in drugih zgodovinskih znanostih, kajti v tem primeru bi bili bolj potrebni 'socemi' ali 'antropemi', ki bi se jim podelilo še historično dimenzijo (se pravi nekakšne osnovne in nedeljive pomenske enote pojavnosti družbenega in človekovega sveta, ki se jih raziskuje v historičnem kontekstu). Ker pa bi ta poseg nujno zahteval sociološko ali antropološko znanje in metodologijo, je potem prisotnost arheologije popolnoma odveč, obenem pa bi to prav tako pomenilo nekakšno intervencijo od zunaj. Torej z neodvisnostjo arhemov tudi v tem primeru ne bi bilo nič bolje.

2. Neodvisno konceptualizirani arhemi nujno implicirajo tudi neodvisne oziroma nevtralne empirične nivoje opazovanja, kar pa je tako praktično kot teoretično nemogoča teza.

3. Če bi Saksida pri svojem izvajanju teorije dejansko izhajal iz arhemov, torej iz principov notranje konceptualizacije, potem bi moral v svoji teoriji definirati tudi enote višjega reda, ki temeljijo na arhemih, oziroma bi temu morala v nadaljevanju slediti tudi vsa klasificijska struktura. Toda na tem mestu Saksida popolnoma spremeni smer kompasa, saj njegova periodizacija človeške preteklosti (tehnična, kulturna in ideološka formacija) temelji na povsem zunanjih merilih, namreč na naravi ohranjenih virov in metod njihovega proučevanja ter interpretiranja; se pravi na procesih depozicije, postdepozicije, arheološkega odkrivanja in interpretiranja. Razen procesa depozicije, kjer se pomen in smisel predmeta velikokrat spremeni, so to vse procesi, ki so bolj ali manj neodvisni od 'notranje strukture'.

Periodizacija

Kot eno od orodij za strukturiranje preteklosti služi Saksidi lasten koncept trodelne periodizacije: tehnična, kulturna in ideološka formacija.

Paleolitik in mezolitik sta v njegovi periodizaciji postavljena v tehnično formacijo. Razlog za tako uvrstitev vidi v tem, da je pri opisovanju takrat živečih skupnosti v ospredju tehnična plat njihovih materialnih ostankov.

Kulturna formacija se prične s procesom neolitizacije in traja do časa, ko nastopi ideološka formacija. Glavni kriterij za definicijo kulturne formacije vidi v dejstvu, da smo

za precej dolgo obdobje onemogočeni spoznavati avtentične koncepte ideologije in spoznavni svet v preteklih družbah. To je po avtorju možno šele takrat, ko imamo na voljo ohranjene pokazatelje avtentične notranje strukturiranosti oziroma pokazatelje ideološke samorefleksivnosti (Saksida 1991, 14). Na empirični ravni začetek ideloške formacije ustreza prvemu pojavom pisav oziroma nastankom državnih oblik družbene organizacije.

Dejansko je celotno Saksidovo delo posvečeno obdobju kulturne formacije, ki, če ga prevedemo v bolj konvencionalne arheološke sheme, odgovarja obdobju neolitika, bronaste in železne dobe. Pri študijah teh obdobjev je opisovanje tehnične narave materialnih ostankov v ozadju, na prvem mestu pa je proučevanje kulturnih pojavov (zlasti poljedelstva in izdelave lončenine). Še posebej slednja avtorju pomeni privilegirano mesto kulturne analize (Saksida 1991, 13). Ideološko komponento v tej formaciji je po avtorju nemogoče razpoznati in jo je treba nadomestiti z drugo, arheologom mnogo bližjo ideološko strukturo, ki izhaja iz arheologovega spoznavnega sveta in okolja izkušenj in znanstvene tradicije.

Če avtorjevo shemo nekoliko poenostavimo, ugotovimo, da je njegova primarna želja spoznavati notranjo ideološko strukturiranost, ki bi omogočila integralno razumevanje sočasnih pojavov tako v materialnem kot nematerialnem svetu preteklosti. Njegova delitev na tehnično, kulturno in ideološko formacijo odraža nekakšen kumulativen koncept: v tehnični formaciji sta ideološka in kulturna komponenta zelo slabo razpoznavni in zastopani, v kulturni formaciji je na mesto notranje ideološke strukture postavljena ideološka struktura arheologa in arheologije, v ideološki formaciji pa jo je že možno razbrati iz določenih tipov ostankov.

Očitno je, da se je avtor pri kreiranju svoje periodizacije naslonil na nekaj osnovnih konceptov. Najbolj izrazit je koncept evolucije, ki dejansko izhaja iz zelo stare predstave o kumulativnem razvoju od preprostih tehnik preživetja in socialne organizacije pa vse do kompleksnejših oblik ideoloških struktur v časovno mlajših družbah. Drugi koncept, ki je zelo povezan s prvim, je koncept razvoja izoblikovanja arheoloških konceptualnih orodij (od antropoloških in socioloških terminov kot je npr. horda, do kompleksnejših orodij, kot je kultura ali država). S tega stališča je njegovo merilo povsem zunanja konceptualna

investicija, saj je posledica razvoja arheološke stroke, ne pa preteklih skupnosti. Kot vsak evolucionizem ima tudi Saksidov koncept periodizacije precej elementov determinizma in to zlasti na račun razvoja arheoloških spoznavnih orodij. Za tehnično formacijo oziroma obdobje predpostavi nezmožnost kulturne in ideološke interpretacije, za kulturno formacijo pa ideološke (Saksida 1991, 12-14). Pri tem je zanimivo še eno dejstvo. Za obdobje ideološke formacije, torej ko je vpogled v preteklost boljši, Saksida ne razvija svoje teorije, čeprav je to po njegovem mnenju obdobje, ki lahko ponuja najboljše možnosti za proučevanje 'notranje' strukture. Pravzaprav gre pri tem še dlje, arheologiji zanika možnost enakovredne interpretacije tega obdobja na račun drugih zgodovinskih znanosti in jo postavi na 'zasluženo mesto' - v obdobje kulturne formacije.

Poskusov periodizacije je bilo v arheologiji kar nekaj. Večina jih je, kar je povsem logično, izhajala iz klasificiranja razvoja materialnega sveta, zlasti razvoja orodij. Kakor koli že gledamo na arheološke konvencije na tem področju, pa jim le ne moremo odreči določene prednosti pri koncipiranju znanstvenega aparata v arheologiji pred poskusi periodizacij, ki so temeljile na prenosu konceptov iz sociologije ali antropologije. To je zelo očitno, saj izhajajo dejansko iz klasifikacije materialnih ostankov samih. Dosedaj so se izkazali kot precej neuspešni vsi poskusi prenosa temeljnih socioloških konceptov, kot so horda, pleme, rod, država,... v arheološke situacije. Enostavno zato, ker ti koncepti nimajo in ne morejo imeti enostavnega in jasno razpoznavnega odvoda v svoji materialni komponenti.

Saksidova periodizacija v tem polju nastopa kot nekakšen hibrid, saj obdrži določene elemente evolucije materialnega sveta, obenem pa izhaja iz evolucije arheoloških konceptualnih orodij. Pri tem se lahko mimogrede še vprašamo, zakaj je, kljub temu da je dekonstruiral veliko uveljavljenih arheoloških konceptov, ohranil trodelno strukturo periodizacije. Pravzaprav je ta mogoče bolj primerna za opisovanje razvoja stroke, kjer dejansko še najbolje funkcionira, kot pa za splošno kronološko klasificiranje preteklosti. Kot taka pa je v velikem nasprotju z njegovo zahtevo po razumevanju arhemov in avtentične strukture pozitivne določitve kulturnega obrata. Pri tem odkrijemo še eno neskladje, po eni strani se zelo pesimistično izraža glede možnosti arheologije, da bi razumela avtentično strukturo, po drugi pa postavlja svojevrstno novo arheološko para-

digmo, ki je še bolj odmaknjena od 'notranje' strukture, kljub temu da k njej stalno teži. Toda ob natančnem branju se to izkaže samo za retorično pozo.

Svojo paradigmo ali novo konceptualizacijo arheologije najprej razvije na račun negacije nekaterih temeljnih konceptov že obstoječe. Jasen je njegov pomislek glede konvencij v vedi (periodizacija, tridobnost, modeli kulturnega razvoja). Zavrača tudi nekatera epistemološka orodja, kot je naprimer analoško sklepanje, ki ga označi kot sklepanje iz lastne arheologove realnosti na neko preteklo realnost. Pri tem se lahko z avtorjem strinjamo, obenem pa lahko ugotovimo, da je tako pojmovanje preozko, da bi lahko definiralo vse pojavne oblike analogije v arheološkem sklepanju. V arheologiji imamo opravka z vsemi tipi sklepanja: z deduktivnim, induktivnim in analoškim, pri čemer ima vsak tip svoje prednosti v določenih okoliščinah. Zavračanje analoškega sklepanja je skorajda nesmiselno, saj analogija nastopa na veliko več nivojih, kot pa samo pri iskanju analoških situacij v sedanjosti in preteklosti. Dejstvo je, da vsako prepoznavanje predmetov, od samega izkopavanja dalje, v veliki meri temelji na analogiji (funkcija, tip, datacija,...), ki je pravzaprav edina praktično možna metoda. Tega nivoja analogije avtor ne upošteva in zato zaide v preozko in preveč pavšalno odmahovanje z roko, ko je diskusija o analogiji. To izvajanje Saksida še bolj zoži, ko arheologovo realnost zvede na arheologovo željo. Pri tem pa naj bi razvoj arheološke interpretacije pomenil samo zamenjavo ene želje z drugo, sama struktura razlage pa naj bi ostala ista. Težko bi temu pritrdili, saj s tako definicijo popolnoma negira možnosti spoznavanja preteklosti, ki bi tako morala za večno ostati nerazumljena, kajti želje arheologov se morajo realizirati v odnosu do aktualne sedanjosti, se pravi morajo biti v svoji strukturi oportunistične. Toda priznati je treba, da takšne 'oportunistične' zahteve niso novost. Pravzaprav so temelj postmoderne interpretacije v celotnem družboslovju. V sodobni teoretski arheologiji postmoderna paradigma postaja vse bolj popularna zaradi dveh značilnosti: zaradi ostre kritike, naperjene proti 'modernistični' razlagi in njeni bolj ali manj disciplinirani strukturi (ter vsem konotacijam, ki jo nosi njena struktura od definiranja pravil razlage pa vse do definiranja akademske strukture in morale), in zaradi atraktivnih in 'levih' zahtev po multivokalnosti in multiplikabilnosti posameznih ved oziroma pogledov na probleme ved (ženski pogled, pogled manjšin, pogled nižjih razredov ali

slojev, marginalni pogled,...). Saksida zanemari še eno dejstvo, namreč možnost refleksije, ki nam omogoča ovrednotenje arheoloških raziskovalnih postopkov.

Pri 'rušenju' arheološke tradicije se avtor ustavi tudi ob nekaterih bolj specifičnih vprašanjih, kot so socialne interpretacije vinčanske kulture, arheologija Malte, Krete, Bližnjega Vzhoda in ob vprašanju Indoevropcejev. S temi primeri želi pokazati na neustreznost posameznih interpretativnih modelov, ki so služili za razumevanje naštetih pojavov.

Na primeru Vinče podvomi v pravilnost apliciranja tridelne socialne strukture družbe, kot je to storil J. Chapman (1981, 72-77, 132-139). Glavna Chapmanova metoda za reševanje tega vprašanja je odkrivanje religiozno-administrativnih centrov v tej kulturni skupini. Take centre je prepoznal na podlagi povečane količine kipcev, ki naj bi služili religioznim namenom. Na ta način je tudi določil nekaj najpomembnejših centrov (Vinča, Vršac,...), ki naj bi bili tudi centri religiozne elite, katera naj bi imela najpomembnejšo socialno-politično vlogo v takratni strukturi družbe.

Saksida podvomi v eksaktnost te metode zlasti zaradi različnih možnosti odkritja realnega deleža takih najdb na različnih najdiščih. Njegov dvom je do neke mere upravičen, zlasti če vemo, da je Chapman svojo študijo utemeljeval na rezultatih terenskih raziskav od začetka tega stoletja dalje. Toda Saksidova alternativna razlaga je še bolj spekulativna in ne dosega nivoja Chapmanove argumentacije.

Saksida pove, da je po Chapmanovi definiciji vinčanska družba egalitarno koncipirana. Težko enačimo pojem tribalno z egalitarnim. Podvomi tudi v religiozno razlago znamenitih vinčanskih kipcev, kar naj bi bila tradicionalna arheološka predstava. Toda v podporo svoji protitezi ne navede prepričljive argumentacije. Edina argumentacija, ki jo ponudi, je, da je klasična razlaga funkcij rituala (pet političnih funkcij rituala, ki sta jih utemeljila Burns in Laughlin v svojem delu *Ritual and social power*, v: d'Aquili, E. G., Laughlin, C. A. jr. and McManus J. (ur.), *The Spectrum of Ritual - A Biogenetic Structural Analysis*, Columbia 1979, 249-279; cit. po Saksida 1991, 48) neustrezna za vinčanske okoliščine. Njuna definicija rituala je zlasti funkcija politične in moralne normativnosti

v funkciji socialne kohezije. Namesto tega predlaga nekakšen obči verovanjski obrazec, ki naj bi predstavljal splošne koncepte gospodarjenja z dobrinami - od besed, živine do prestižnih blag (Saksida 1991, 48), ki naj bi se zrcalil v glavarski figuri. Od tod tudi izhaja njegova teza, namreč da gre v primeru Vinče za obliko glavarske družbe. Toda glavarska družba, ki jo predpostavi v Vinči, naj ne bi ustrezala klasični definiciji *chiefdom society*, ki ga implicira njegov izraz glavarski družba, čeprav sam tega izraza ne razloži posebej. Po sociološki definiciji razvoja družbe, ki jo je utemeljil Service (1962), stoji na evolucijski lestvici *chiefdom society* (rodovno aristokratska družba) nad plemensko družbo (*tribal society*), saj ima že razvite koncepte rodovne aristokracije, jasno strukturo sorodstvenih relacij, precej bolj razvito ekonomsko podlago in menjalne koncepte...

Svoje razumevanje 'glavarske družbe' v Vinči Saksida primerja s teokratsko strukturo sumerske družbe, kjer naj bi teokracija realizirala svojo vodilno vlogo z restriktivnim dostopom do pisave oziroma sistema informacij. Ostaja vprašanje, ali je pisava res *raison d'être* teokracije v Sumeriji. Ali ni to le prevelika redukcija pomena oziroma simplificirana teza? Kakorkoli že, takšno situacijo Saksida prenese na vinčansko kulturo, zlasti zaradi že razvpitih vrezanih znamenj na tablicah, posodah in kipcih. Na slednjih naj bi se odražal koncept ritualnega posredovanja pisave. Čeprav tovrstna znamenja še niso bila dokončno definirana kot vinčanska pisava, še manj pa razumljena in prevedena, zveni njegova teza precej atraktivno, toda ali taka transplantacija vzdrži kritiko? Dejstvo je, da je pisava v sumerski in tudi v drugih mezopotamskih državah neprimerno bolje razumljena v njenem socialnem kontekstu, za katerega je bilo na voljo neprimerno več pokazateljev in podatkov za rekonstrukcijo. Za vinčansko kulturo imamo vse premalo podatkov, da bi lahko rekli, da gre za strukturno podobno družbeno organizacijo, kar bi dopuščalo tovrsten prenos modela teokracije. Materialni ostanki še vse premalo povedo, ali gre v Vinči za koncept teritorialnega gospostva ali pa za tip gospostva, ki se nagiba k prvotnim oblikam mesta-države, kot je to primer v Mezopotamiji. Zelo atraktivna je teza enačenja vloge in funkcije centrov v vinčanski kulturi s podobno funkcijo centrov v Mezopotamiji, vendar imamo za to trditev še vse premalo pokazateljev, zlasti pa nam manjkajo primeri velikih javnih del, ki so v Mezopotamiji izrazit pokazatelj

centralizirane družbene strukture. Vinčanska kultura, tako kot je danes razumljena, se bolj nagiba k teritorialnim konceptom z mrežo regionalnih središč, ki, mimogrede, verjetno ustrezajo lokacijam, kjer se pojavljajo že prej omenjeni znaki, še bolj pa lokacijam povečane količine glinenih kipcev in pokazateljem intenzivne izmenjave na dolge razdalje (obsidian, spondylus školjke). Analiza naselbinskega vzorca v Mezopotamiji kaže na izrazito dvojnost: na center in na periferna satelitska naselja, medtem ko imamo v vinčanski kulturi dejansko manj pregleden sistem: sicer obstajajo izraziti centri, ki so ponavadi dolgotrajni *telli*, poleg njih vsekakor obstajajo kratkotrajnejša enoslojna naselja, obstajajo pa tudi tipi naselij, ki kombinirajo oba pola naselbinskega vzorca (glej Chapmann 1981, 40-51).

Saksida model tridelne strukture družbe in zlasti vloge pisave analizira tudi na primeru mikenske družbe. Pri tem se spusti v nekakšno lingvistično analizo posameznih izrazov v linearnem B jeziku, ki označujejo vladarske funkcije, posebej pa izrazov, ki označujejo dvojno funkcijo duhovnika-kralja (Saksida 1991, 51). S tem skuša tudi povratno utemeljevati svoj model teokratske družbe, ki ga je predpostavil za vinčansko kulturo. Pri tej analizi je zelo moteče prehajanje iz enega primera na drugega, kar onemogoča nestrokovnjaku na tem področju jasno razumevanje. Poleg tega pa je znanstveni aparat, ki ga uporablja za svojo argumentacijo, prešibak. Nejasni so kronološki in geografski odnosi. Precej nejasna je tudi njegova analiza starejše malteške prazgodovine (od str. 53 naprej). Malta ima v arheoloških analizah zelo pomembno vlogo, saj zaradi svojih naravnih značilnosti odraža posamezne pojave na zelo specifičen način (migracije, kulturni vplivi, ekonomska ekstrakcija določenih naravnih virov, ipd.). Če pazljivo sledimo njegovi argumentaciji in reinterpreteraciji ostankov templjev in podobnih zgradb, v kateri odločno zanika dosedanje teze, vidimo, da se v večini primerov njegova argumentacija omeji na precej spekulativne forme, saj je skorajda nikoli ne podpre z empiričnimi podatki. Tudi tokrat so v središču njegovega zanimanja ostanki, ki imajo religiozno funkcijo - znameniti malteški templji. Temeljno vprašanje, ki si ga zastavlja, je, zakaj so bili na Malti templji pomembni že tako zgodaj, medtem ko so se na Kreti, ki ima poselitveno kontinuiteto že od predkeramičnega neolitika dalje, pojavili mnogo pozneje. Med drugim imenuje ta pojav 'tempeljska uresničitev', kar precej nejasno označuje

njegovo bistvo. Malteški templji so bili namreč v svojem času izjemni, saj podobnih gradenj ne pozna nobena bližnja kultura ali regija (Sicilija, Kreta, Balkan), predvsem zato ne, ker je ocenjena količina dela vloženega v njihovo izgradnjo izjemna in močno presega predpostavljeno velikost populacije, ki je prebivala na Malti v tretjem in četrtem tisočletju pred našim štetjem. Dosedanje razlage so temeljile na konceptu večkratnih migracij, ki so prihajale na otok (vsaj dva kolonizacijska vala). Prav novim naseljencem pa naj bi šla zahvala za velika javna dela na otoku. Novi naseljenci naj bi s seboj prinesli koncept grobov vsekanih v skale, ki naj bi se pozneje razvil v tempeljske oblike.

Saksida gre celo dlje, kajti na spekulativni ravni podvomi v religiozno funkcijo templjev. Vpraša se, kaj pa če so templji nekaj drugega kot tisto, za kar se prikazujejo (Saksida 1991, 63)? Kot primer si izbere Hipogej (podzemsko grobišče od zebbuškega stadija naprej, od 4100 p.n.št. dalje, ki vsebuje kostne ostanke kakih 7000 okostij). Noben drugi tempelj na otoku ni funkcioniral kot grobišče. Saksida predlaga naslednjo razlago tega pojava (Saksida 1991, 64): templji so preslikava arhitekturnega koncepta grobnic vsekanih v skale, v mnogo bolj monumentalni obliki in brez grobiščne vloge, zato pa v kultne namene, in služijo kot pomnik. Od tod skuša izpeljati nekakšen univerzalen model, tam kjer se arhitekturni koncept grobiščne zgradbe pojavlja brez pokopov, gre za kultno funkcijo (za ta preobrat uporablja dva izraza: pozemski in nadzemski obrat!). Oziroma, da gre za še eno od variant pogrebne kulta, varianto, ki je izgubila svoj prvotni pomen (kot sam pravi na str. 64: nulta točka pomena). Na tem mestu pa po Saksidovi definiciji lahko pripišemo takim pojavom katerikoli pomen oziroma smisel. Sam se odloči za hišno rabo (verjetno bi bil boljši izraz funkcija hiše oziroma bivališča), to pa je tudi vse, saj se na tej točki njegovo sklepanje preneha in te nove razlage praktično ne utemeljuje z ničemer. Ne predstavi nam nobenega načrta templjev oziroma hipogejja, nobenih konstrukcijskih rešitev, ki bi kazale na drugačno funkcijo. Edini sklep, ki ga oblikuje, je teza, da so bili graditelji večine monumentalnih arhitektur novi naseljenci, ki so gradili tako arhitekturo na podlagi zahtev staroselcev in lastnih zahtev. To podložno prebivalstvo naj bi pravzaprav razvijalo kompleksne arhitekturne koncepte pod vodstvom staroselske elite, ki pa naj bi bila zadovoljna s katerokoli 'utrjeno rešitvijo'! Priznati moramo, da je to

precej nenavadna teza. Težko si je zamisliti pojav monumentalnih javnih del brez družbene kohezije, sposobnosti določene elite, da taka dela organizira oziroma usmerja velikanske količine človeške energije, se pravi brez določene močnejše centralizacije v družbi, obenem pa naj bi bila taka elita zadovoljna s katerokoli 'utrjeno rešitvijo'. Še bolj čudno zveni teza, da so bili prišleki neprimerno bolj razviti v svojih sposobnostih stavbarske tehnike od staroselskih gospodarjev. Pri tem je seveda zelo pomembno vprašanje kontrole in ekstrakcije naravnih virov in delovne sile.

Saksida je pri svojem obravnavanju kretske prazgodovine precej spekulativen. Tu najdemo nekatera mesta, ki so celo protislovna. Izrazit primer srečamo na str. 77:

...ti kretski prvaki ali pionirji, če hočete, so jo na otok pri-mahali v popolni poljedelsko-živinorejski opravi, pa brez piskrov, po katerih bi jih vsaj na videz prepoznali.

Če odmislimo precej 'neznanstveni' jezik (o tem bom spregovoril kasneje), lahko že na prvi pogled vidimo precej protislovno trditev. Avtor namreč trdi, da so priseljenci na Kreto prišli, ko so že obvladali razvito neolitsko ekonomijo ("*popolna poljedelsko-živinorejska oprava*"), obenem pa to označi v naslednjem stavku kot nekakšno obliko ali stopnjo akeramičnega ali predkeramičnega neolitika ("*pa brez piskrov,...*"). Vendar se ta dva pojavi popolnoma izključujeta. Predkeramični neolitik ni nikjer definiran kot razvita poljedelsko-živinorejska ekonomija. Poleg tega pa Saksida tudi izključuje možnost, da bi nove priseljence na Kreti lahko prepoznali po čem drugem.

Podobno nelogičnost argumentiranja najdemo tudi na naslednji strani (str. 78).

Zato Kreti od Arturja Evansa, ki je Otoku vtisnil arheološki pečat, povsem samogibno pripisujemo delež pri civilizacijski zibelki, četudi imamo v resnici prej opraviti z deviantnim, vase zagledanim poganjkom, ki se je adaptiral in nazadnje samega sebe še požrl.

Propad je prišel v trenutku največjega razcveta....

Kot prvo, sploh ne argumentira svoje teze, da Kreta v civilizacijskem smislu predstavlja 'devianten poganjek'. (Mimogrede na str. 81 popolnoma obrne svojo argumentacijo:

Konec koncev bi nemara zares veljalo pritrditi Lewthwaitu

(1983), češ da bi ne bilo odveč, če bi se spet oprijeli modela Kretske odvisnosti od celine, se pravi od Levanta).

Vse dosedanje študije so Kreto obravnavale kot pomemben element v mozaiku vzhodnosredozemskih kultur in civilizacij, ki so imele prav zaradi interakcij različnih skupnosti, ekonomskih strategij, kulturnih konceptov in tudi socialnih struktur za posledico izjemno visok kulturni in gospodarski nivo civilizacij v vzhodnem Sredozemlju. Ugotovljeno je bilo tudi, da so imeli prav otoki najpomembnejšo vlogo pri razvijanju komunikacijske mreže, oziroma so bili zelo privlačni zaradi določenih naravnih virov, npr. Melos v zgodnejšem obdobju zaradi obsidiana, kasneje pa Ciper zaradi bakra. To kar Saksida označi kot deviacijo, če sploh smemo uporabiti tak termin, je po mojem mnenju bolj izraz lastne identitete, ki se je morala izoblikovati in vzdrževati v socialno-ekonomski in kulturni konkurenci v svojem regionalnem sistemu. Avtor je ta izraz verjetno uvedel zato, da bi v končni konsekvenci izpeljal tezo, "*da je Kreta sama sebe požrla*". Toda prav na tem mestu lahko zasledimo protislovje. Če mu pomeni Kreta "*vase zagledan poganjek, ki se je adaptiral*" (verjetno na okolje, in socialno-ekonomske okoliščine v regiji, op. P.N.) "*in nazadnje še samega sebe požrl*", kako si potem še lahko razlagamo trditev iz naslednjega stavka, namreč da je Kreta propadla v trenutku največjega razcveta, se pravi, ko se je najbolj učinkovito adaptirala in specializirala. V takem primeru bi lahko rešitev iskali v nekaterih zunanjih dejavnikih (poznamo namreč zelo zastarelo in že ovrženo tezo o vulkanski erupciji na Theri in domnevni seriji potresov, ki naj bi se odražali v pokazateljih velikega uničenja v plasteh palač; sem sodi tudi teza o invaziji s celine, to naj bi bili možni vdori mikenske civilizacije), vendar avtor take možnosti povsem izključuje s trditvijo, "*da je Kreta samo sebe požrla*". V naslednjih stavkih pa spet govori o mikenskih zavojevalcih v času PM IIIB, na str. 82 pa zaključuje,

... da v nobenemu trenutku nimamo opraviti z nenadnimi in nasilnimi spremembami, ki bi kazale, kaj vem, na dodatne populacijske prilive od drugod in da gre za kontinuiteto poselitve in notranjega razvoja že od zgodnjega neolitika dalje.

Na str. 78 pa si spet seže v besedo: "*...Na Knossi, kjer očitno mikenski zavojevalci od PM IIIB naprej žanjejo zadnje sadove kretskega veličastja.*"

Pravzaprav avtor zaradi specifičnega jezika in še zlasti metaforičnega izražanja ter množice stilnih figur zelo površno obravnava svoj predmet, posledica tega pa je nelogično in protislovno argumentiranje.

Površnost, ki izhaja iz njegovega jezikovnega stila, je še bolj očitna v naslednjem primeru. Na str. 84 pravi:

Pri kasnejših pozidavah mikenske palače so bili ti jaškasti grobovi (misli na grobni krog A, op. P.N.) vključeni v palačni okvir, takoj za obzidjem in na levo od glavnih levjih vrat, od koder je potlej tlakovana pot vodila na vrh, do centralnega megarona.

Osnovno pravilo pri vsakem opisovanju topografske situacije je, da za orientacijo v prostoru uporabljamo smeri neba, ne pa dihotomije levo - desno, kajti v slednjem primeru opis postane popolnoma nerazumljiv. Avtor sicer navede smer, od koder moramo gledati (od Levjih vrat proti megaronu), toda v tem primeru je grobni krog A na desni in ne na levi strani, pravi opis pa je, da se nahaja južno od vrat. Poleg tega ti grobovi niso bili vključeni v palačni okvir, kajti palača se nahaja na vrhu griča, temveč so bili vključeni v utrjeni del citadele.

Na splošno Saksida v svojem poglavju o Kreti relativizira celo množico arheoloških interpretacij; problematizira mikensko invazijo, problematizira svojevrstno gladkost prehodov od zgodnjeminojske dobe do sredine poznominoskega obdobja. Interpretacijo Kretske arheologije razume kot serijo nesporazumov (Saksida 1991, 77): zgodnja naselitev otoka, ki ne odgovarja relativni korelaciji med oddaljenostjo sredozemskih otokov od celine in časom njihove poselitve, kumulativni razvoj od zgodnjemikenskega do srednjemikenskega obdobja, prehod iz SM v PM, kataklizmične razlage propada (te so že zdavnaj ovržene in je danes skorajda brezpredmetno razpravljati o njih, zlasti o eksploziji There, ki je bila v 16. st. p.n.š.), nesporazum v zvezi z mikensko invazijo, uveljavitev linearne A pisave na račun piktografskih oblik pisave, problem luvijske invazije okrog 1700 p.n.š., pojav palač v srednjemikenskem obdobju IB,... Podvomi torej v skorajda vse razlage najpomembnejših pojavov v kulturno zgodovinskem razvoju Krete.

Velik del teksta posveti tudi vprašanju Indoevropejcev, izvoru Grkov, morebitni kontinuiteti iz mikenske civilizacije. Pri tem svojo argumentacijo utemeljuje na filoloških

analizah izrazov za posamezne družbene skupine in funkcije v linearni B pisavi in zgodnjih grških dialektih. Arheološko skuša svoja izvajanja podpreti z analizo minijskega posodja. Tako želi podati dvojno argumentacijo, ki naj bi se v zaključku ujemala, namreč da moramo iz zgodovinske razlage izključiti modele invazij in selitve vsaj od 15. st. p.n.š. dalje (Dorci, Ahajci, Mikenci,...), in da gre za procese kontinuiranega notranjega razvoja z večplastno identiteto posameznih skupnosti, ki se ne sme razbirati kot etnični mozaik:

... zadnje čase grejo v maloro tudi masovne migracije, za katere se je zdelo, da so dobro in celo zgodovinsko argumentirane (str. 85).

Namesto tega skuša ponuditi koncept "*majhnih, gibčnih in bojaželjnih tolp*" (str. 85), ki naj bi bile krive za marsikatero destrukcijo. Sam sicer pravi, da je to zelo težko razbrati iz arheološkega zapisa, vendar ga to ne ovira, da bi ta koncept uporabil v nekaterih primerih (Dorske selitve, str. 116); protogrške selitve v ZH III, (str. 87); indoevropske tolpe (str. 90).

Pomeben delež imajo v njegovem argumentiranju analize starih jezikov. Na straneh 89-96 skuša s pomočjo jezikovne analize utemeljevati problematičnost koncepta grških migracij in tudi problematičnost celotnega konstrukta Ursprache (Indoevropsčine). Na tem mestu mi je, priznam, zelo težko oceniti analizo, ki jo Saksida izvaja, saj nisem specialist na tem področju, vendar lahko podam nekaj površinskih opazk. Težko je namreč razbrati avtorjev izvorni prispevek, oziroma ga ločiti od različnih tez posameznih specialistov. Na teh straneh dejansko sooča posamezne teze in ugotovitve, ne da bi jih postavil v jasnejši logični okvir. Pravzaprav je edini referenčni okvir, ki sem ga v tem delu teksta uspel razbrati, da je bil grški jezik implicito uvrščen v IDE skupino jezikov, saj je tvoril osnovo za izdelavo tega koncepta. Njegovo navajanje posameznih specialistov za stare jezike je zelo sumarno, in zelo veliko napora bi bilo potrebno, da bi lahko našli te navedbe v originalnih delih, saj največkrat navede samo avtorja in njegovo delo, ne pa strani.

Toda na nekaterih mestih lahko zaslutimo šibkost njegove argumentacije, saj utemljuje nekatera splošna mesta, zlasti v primerih, ko želi osvetliti določene jezikovne pojave splošnega značaja.

Navajam primer, ko po mojem mnenju uporabi preveč zapleteno argumentacijo, da pojasni nekaj splošnega:

Znaka $b(x)$ in $c(y)$ sodita med ostanke označevalnega sistema ali raje strukturnega vozla, v katerem pogledu se zasnavlja ideološko vesolje Lerne III, razlika med obema označevalcema (b in c), ki naj reprezentirata subjekta x in y , je seveda hkrati jamstvo za tretjega (označevalec z). Ta v označevalni formuli $n(n-1)$ stoji na kraju eksistenčnega označevalca n , se pravi na kraju odsotnega označevalca. Zato z njim, s tem hipotetičnim in logičnim z , pridemo do zastopstva stojišča nativnega govorca, do lernskega veljaka, ki s tem zaživi. Privlačnost takega zastopstva pa je v tem, da z njim dobimo tudi kraj, od koder se da izpeljati identifikacija, kaj vem, lernskega lončarja (x) in poljedelca (y), se pravi da imamo podane vse nastavke za saussurjevsko definicijo jezikovnega sistema. Od tod lahko z gotovostjo rečemo vsaj to, da gre v Lerni III za neko specifično govorico, da obstaja specifična delitev opravil in da so v Lerni živeli v obzorju specifičnega omrežja blagovnih menjav (ZH II).

Ali je res potreben Saussure za njegovo sklepno trditev?

Še bolj nesmiselna se mi zdi argumentacija na str. 98:

Obstoj S (simbolno), ki ga pripisujemo subjektu X , je na tej ravnini čista predpostavka, kaj priča zanjo? Kupi materialnih ostankov, zanesljivi sledovi tega, da se je v funkciji preživetja zatekal h konstruiranju svoje lastne narave? Nam ostanki z njegove mize (dietne različice), rekonstrukcije bivališča, črepinje, deli orodij, orožij, nakita etc, nemale podatki, ki razodevajo njegovo produkcijsko ravnino, zadoščajo za trditev, češ, X je bil prav zares govoreče bitje?

Odgovor se glasi v enakem duhu:

Da se pritrdilno odgovori na vprašanje, ali je bil X zares govoreče bitje, moramo prišteti še dve vrsti podatkov - pisavne in grobne ostanke. (str. 99, citat povzet v skrajšani obliki, op. P.N.).

Nekako ne morem razumeti tega odgovora, kajti ostanki pisave pričajo o človekovi sposobnosti zapisovanja jezika, grobni ostanki pa o samem njegovem obstoju in o obstoju določenih načinov pokopavanja in obredov.

Na sploh je obravnavanje arheoloških pojavov pri Saksidi

precej površno in nerazdelano. To se še najbolj vidi pri njegovi definiciji grobov kot nosilcev pomembnih informacij. Pomen te specifične vrste najdb reducira na tri kategorije berljevih podatkov: na grob in njegovo konstrukcijsko obliko, na pokojnika s svojim položajem in posebnostmi in na predmete, ki so bili skupaj z mrtvecem odloženi v grob (str. 107). Taka definicija je že povsem zastarela, saj izpušča še celo množico berljevih pomenov: npr. grob kot krajinsko znamenje, pokopavanje kot sporočilo živim ljudem, legitimacija teritorialnih pravic s pokopavanjem prednikov na določenem ozemlju, distinkcija med nošo in pridatki, drugi prostorski konteksti pokopa (v hiši, izven mesta,...), in še vsi sekundarni ali terciarni pomeni, ki jih ima pokopavanje.

V tako nejasnih in nerazdelanih konceptih nas potem ne morejo več presenečati sklepi, ki jih potegne iz svoje argumentacije. Primer na str. 109, na kateri postavi zelo samozavestno trditev, ki očitno ni posledica natančnega poznavanja in analiziranja arheoloških pojavov, temveč plod njegovega osebnega mnenja:

... revščina, ki jo arheologi iztržijo, je v običajnem nasprotju z disciplinarnimi pričakovanji. Zakladi, ki jih arheologija včasih izkoplje, nas ne bi smeli zavesti - saj niso drugega kot samo najbolj bleščeča slepila, ki mamijo javno pozornost in kdaj pa kdaj za silo napolnijo sicer tako prazni arheološki mošnjik.

S to trditvijo je očitno arheologijo na svoji vrednostni lestvici spustil še niže, to ni več tehnika, temveč je padla na raven iskalca zakladov oziroma trgovca z njimi in to revnega (neuspešnega!). Dejansko pa gre pri takih trditvah za elementarno nepoznavanje narave arheologije in njenega razlagalnega dometa. V svoji površni obravnavi arheologije pa tezo o njeni manjvrednosti še naprej razvija. Na str. 111 pravi:

In kam naj pri tem s točko X , recimo ji kar točka arheologove želje? Tja kamor sodi, se pravi med odpadke, ki jih arheolog tako disciplinirano vnaša v svoje registre. Mislim na arheološko dokumentacijo in mislim na odlično mesto, ki ga arheolog med svojimi odpadki zaseda. Če od najdišča ali najdiščne dokumentacije odštejete arheologa, vam ostane bolj ali manj zgleden seznam opažanj na najdišču in analiza najdiščne podatkovne osnove.

Tudi če ne jemljemo več resno njegovega metaforičnega obračunavanja z arheologom (ta sedaj niti ni več na nivoju iskalca zakladov, temveč nekoga, ki brska po smeteh in je obenem 'kralj smetišča', konec koncev res obstaja ena od arheoloških smeri, ki se imenuje *garbiology* - čeprav bi Saksida trdil, da gre pri tem bolj za '*garbiography*'), pa vseeno ponovno zasledimo precej zastarelo in napačno tezo o tem, da je arheološka dokumentacija nevtralna, in da jo lahko vsak interpretira.

Na str. 127 v zvezi z diskusijo o Indoevropcih tudi definira položaj in pomen arheologije:

Arheologija v vsakem primeru izgublja, ... zato potrebuje iluzijo pozitivne znanstvenosti, ki jo najbolj potrebuje od vseh disciplin v Studia Humanitatis, če naj se namreč obdrži kot akademska disciplina...

ter

Pozitivna znanstvenost je arheologov izgovor v situaciji, ko lingvistika od njega zahteva, da ji prinese subjekta, ki bo govoril v izbranem idiomu, v tem izgovoru se opre na vrsto scientizmov, ki naj mu omogočijo čim bolj korektno identifikacijo materialnih ostankov, v časovnem, morfološkem in prostorskem registru, skupaj s prgiščem izkopnih tehnik in z orodji, zmetanimi na kup od tod in tam. S tem tke arheokulturna omrežja, s katerimi določi meje materialnega prostorskega razprostiranja. Vendar pa se še zadnjič na ta način znajde na neprijetnem robu Studia humanitatis, grozi ji razpad njenega spoznavnega predmeta - še preden ji je sploh uspelo začrtati ris, v katerem bi ga potlej urekla.

Dejansko ne moremo odreči določene pravilnosti v tej tezi, vsaj kar se tiče zahtev, ki jih druge vede postavljajo arheologiji (v konkretnem primeru lingvistika pri problemu Indoevropcev), toda arheološko nezmožnost odgovoriti na taka vprašanja ne smemo razlagati s tem, da je nesposobna interpretacije in se umika in skriva za pozitivističnimi opisi in analizami. Po mojem mnenju tiči problem drugje, namreč v dejstvu, da so že taka vprašanja (o etnični naravi materialnih virov) na samem robu dometa arheološke razlage. Kljub temu da se arheologija (zlasti njena tradicionalna evropska zvrst) precej ukvarja z etnogenetskimi študijami, to še ne pomeni, da so ta vprašanja jasno koncipirana in da je metodologija interpretiranja razvita (vprašanje je tudi, če sploh kdaj bo?). Dejstvo je,

da ni mogoče natančno ugotoviti, ali je določena skupina nosilcev materialne kulture govorila ta ali oni jezik v obdobjih, ko nimamo ohranjenih pisanih virov. Problem lingvističnega konstrukta Indoevropcev in lociranja te 'skupnosti' v nek prostor in čas je težko konceptualizirati na način, na katerega bi lahko arheologija ponudila odgovore. Posledico tega vidimo danes v zelo različnih tezah o obstoju in izvoru Indoevropcev. Med veliko arheologi pa je tudi prisotna skepsa, ali je na to vprašanje sploh mogoče odgovoriti.

Problem, kaj je arheologov spoznavni predmet, Saksida še naprej zaostri (str. 128):

Arheologov spoznavni predmet? - Pa recimo, da arheologa definira želja po subjektu, ves čas se spotika ob svojo lastno željo in na njej se njen razpad, hvala bogu, ustavi. zato njeno izhodišče, tisto, kar se ji vsiljuje kot predstava njenega objekta, tvori nekaj takšnega, kot je subjektivni privid, neomajna vera v to, da se je, ne vem kaj, trojanska vojna res zgodila.

Obstoj želje po razlaganju preteklosti je nujen pogoj, da arheologija sploh obstaja in enako velja tudi za vse historične vede. Dejstvo je tudi, da k razlagi katerih koli virov iz, ali o preteklosti nikoli ne pristopamo neobremenjeni z individualno in socialno matrico, v kateri živimo. Toda nesmiselno je trditi, da arheologa drži pokonci samo neomajna vera ali iluzija v določene historične modele, ki oblikujejo predstavo o preteklosti. Materialni ostanki so le preveč kompleksen vir, ki ne dopušča poenostavljenih razlag.

Svojo predstavo o arheologiji dopolnjuje še z metaforo loterije (str. 157):

Neolitik je, tako kot kultura vobče in arheokulturni horizonti posebej, privilegiran verovanjski prostor. Nikoli ni moč prav vedeti, katera od fantazies tega ali onega arheologa se bo vštulila v njegov imaginarij in nemara pogodila v polno.

Pri tem se nam enostavno ponuja vprašanje, kaj je zadetek v polno, saj predpostavlja obstoj neke resnice in obstoj nekoga, ki to resnico pozna in lahko verificira 'zadetek v polno'.

Nesmiselne sodbe zasledimo tudi na ravni arheoloških argumentacij (str. 119):

Prazgodovinski Epir je skupaj s severozahodno Tesalijo in zahodno Makedonijo v srednji bronasti dobi prazen. Ne pravim, da ni poseljen, sploh ne, ampak arheopregledi tega območja in morebitna izkopavanja so pičla in rezultati skromni ter ne bog ve kako zanesljivi!

Ta trditev je nesmiselna, saj za nek prostor ne moremo reči, da je prazen, kvečjemu redkeje poseljen, saj omenjena področja predstavljajo gorat svet. V naslednjem stavku pa tako trditev skuša opravičiti s tem, da je bilo na tem prostoru zelo malo raziskav, to pa je dodaten argument za to, da ne moremo izvajati takih definitivnih trditev.

Pri taki arheološki argumentaciji se poslužuje tudi retoričnih floskul (str. 132): *"Bronasta doba potone z dvignjenimi zastavami"*, ali pa lahkotnih tez (str. 132): *"A kaj ko je pri tem videti, da se pod imenom 'Morska ljudstva' ne skriva nič drugega kot roparska banda najemnikov, ki so se v izbranem trenutku obrnili proti svojim gospodarjem"*. To slednjo tezo pravzaprav ne argumentira z ničemer, predvsem pa moramo pri Pomorskih ljudstvih (in ne Morskih!) razmišljati v okviru daljših časovnih enot, ne pa o trenutkih.

Paradni konj njegovega dela je analiza minijskega posodja. Če odmislim dejstvo, da je to analizo na tem mestu skoraj nemogoče empirično preveriti, in smo torej prepuščeni avtorju, pa imam, kljub temu da nisem specialist za bronastodobno keramiko egejskega prostora, kar nekaj splošnih pomislekov in razlogov za skepso.

Svojo predstavitev in analizo keramike in njenega pomena sploh ne utemeljuje z relevantno in zadostno dokumentacijo. Skoraj v celoti manjkajo risbe (nekaj prezentiranih je absolutno premalo) in opisi. Predstavitev keramičnega repertoarja posameznih obdobij je precej konfuzna, tako da zelo težko razberemo dejansko situacijo na tem področju. Njegovo navajanje literature, ki naj bi bilo v podporo njegovemu izvajanju, tega ne omogoča, kajti v večini primerov navaja le avtorja in naslov dela, manjkajo pa strani ali tabele (z zelo redkimi izjemami). Uporablja nekatere nerazumljive sintagme, naprimer na str. 139, ko govori, da predstavlja minijsko posodje novo kulturno linijo. Kaj to dejansko pomeni, težko razumemo. Njegov opis žgalne peči na str. 168 sploh ni podprt s citatom, od koder je opis povzel, kaj šele z risbo ali fotografijo. Tudi na mestih, kjer je določene risbe povzel, te ne zadostujejo osnovnim pogo-

jem arheološke risbe: ni merila, posamezni predmeti niso oštevilčeni, velikokrat manjkajo risbe profilov posod. Uporablja tudi nekatere teze, ki jih je težko argumentirati, naprimer na str. 175:

vampe pa so si zgodnji bronastodobneži tešili iz na oko bolj prikladnih izdelkov iz drugih materialov (les in vedno bolj kovina).

Če na tem mestu zanemarimo popolnoma neustrezne izraze, kot so to bronastodobneži, moramo kljub temu podvomiti v tako argumentacijo. Kaj avtor misli z *"...vampe so si tešili..."*, ali samo na namizno posodje, kajti za kuhinjsko posodje je les popolnoma neustrezen material. Kovina je za tovrstno rabo sicer bolj primerna, vendar pa predstavlja kovinsko posodje izrazit prestiž in luksuz, in je zato tudi zelo redko, tako da sploh ni mogoče posplošiti uporabo kovinskega posodja na celo bronastodobno populacijo na nekem prostoru, saj ima izrazito socialno prestižni karakter.

Tudi argumentacija, ki jo srečamo na str. 181:

regionalna distribucija sauceboats se v grobem ujema z razširjenostjo minijskih sekvenč.

Enako bi veljal stavek, da se distribucija teh dveh tipov posodja v grobem ne ujema. Obenem pa primerja dve stvari, ki ju med seboj težko vzporejamo, namreč z izrazom sekvenca označuje nekakšno razvojno zaporedje, tako da ne vemo s katero fazo v tem razvoju želi primerjati sauceboats. Poleg tega težko rečemo, da lahko primerjamo distribucijo določenega tipa posod z nekim razvojem.

Precej dvomljiva je tudi njegova primerjava lončarja z bogom, ki jo je povzel po Lacanu (str. 195):

njegovo delo se nanaša na nič - kreira ex nihilo in se nanaša na prostornino....., to je pojav prvega označevalca, ki se nanaša na samega sebe, na predstavo zastopstva praznine ali prostornine spravljene v takšno ali drugačno obleko.

Čeprav omeni, da obstajajo etnografske analogije primerjave lončarja z bogom (mimogrede tega sploh ne podpre s citatom ali kakšno drugačno navedbo), pa je zelo težko razumeti trditev, da se lončarjevo delo nanaša na nič.

Nelogičnost zasledimo tudi na str. 204:

A kako se potlej pojasnjuje to, da se v prehodu ZH III -

SH sive minijske sekvence, ki so podedovale samo težnjo po ekstravaganci in razkazovanju, v ničemer več ne razlikujejo od posod, pri katerih je v ospredju njihova uporabnost ali pa vsaj ni povsem odrinjena.

Vprašanje, ki ga tu zastavljam je, kako prepoznati nekaj, kar se od drugega ne razlikuje v ničemer? Dopolnilo k tej nelogičnosti pa tudi vidimo v njegovi trditvi v zvezi z minijskimi posodami na str. 139, ko pravi, da so minijske posode eden od razpoznavnih znakov srednje bronaste dobe in nova kulturna linija. Na tem mestu jo postavlja v čas prehoda ZH III - SH, torej v čas, ko sam pravi, da se te posode od nekaterih drugih v ničemer ne razlikujejo več. Tu se očitno avtor ugrizne v lastni jezik. Še bolj pa nam vsa stvar okrog minijskih posod postane nejasna, če pogledamo njegovo trditev s str. 205:

Nič posebnega ni na minijskih posodah, in prav to je moralo posebej pritegniti arheološko pozornost in jo gnati k fasciniranim ali fasciniranim hipotezam o njihovem izvoru.

Glede na vse našteje primere lahko vidimo, da gre za precej površno in nedorečeno obravnavanje arheološkega gradiva.

Če povzamemo, z gotovostjo lahko trdimo, da avtor v svojih razlagah in alternativah ne dosega nivoja razlag, ki jih sam kritizira. Njegove alternative so preveč poenostavljene in v svoji strukturi enoznačne, saj je njegovo razumevanje narave arheološkega zapisa, čeprav sam trdi drugače, precej površno, oziroma uporablja tiste kontekste in aspekte, ki ustrezajo njegovemu argumentiranju (pojav *'argumentation accommodation'*).

V celotnem delu pa kljub vsej zmedi močno izstopa po kvaliteti teza o multitemporalnosti arheološkega zapisa. Čeprav jo avtor podrobneje ne razdela, oziroma jo zelo na kratko in v svojstvenem jeziku označi kot *"izdelovanje strukturnega scenarija uresničitve"* za vsako obliko arheološkega zapisa, (str. 207):

Vsaka kategorija (najdb, op. P.N.) se uresničuje v svojem času in zanj ni nikakor mogoče reči, da je vnaprej, še predvsem ne, da je primerljiv s časi drugih kategorij.

Teza o multitemporalnosti virov za proučevanje preteklosti izhaja že iz Braudelovega modela zgodovine. Prenos modela multitemporalnosti v arheološko razlago je vsekakor

pozitiven poskus, ki pa ga bo treba neprimerno bolj konceptualizirati in to ne samo na način, kot si ga je zamislil Saksida v svojem *"strukturnem scenariju uresničitve"*. S to sintagmo je Saksida pristal na mestu, ki ga je sam močno kritiziral, namreč če izraz scenarij razumemo kot strukturo navodil, pravil in metod, ki jih razvija 'scenarist' (v našem primeru je to vsekakor arheolog), potem je zahteva po nevtralnih arhemih, ki jo sam zagovarja, nemogoča.

O jeziku teksta

Če želimo celovito kritično ovrednotiti Saksidovo delo, potem nikakor ne moremo prezreti jezika in vseh problemov, ki v zvezi s tem nastopajo. Kot navodilo za razumevanje tega problema se nam ponuja teza samega avtorja (str. 8):

Je prava mora res, če si se prisiljen roditi v tako pritlehnem in mračnjaškem jeziku, kot je slovenščina. Ampak, bog pomagaj, v njem smo doma in bila bi še večja tlaka, če ga ne bi lišpali in krišpali da je groza.

Če sem avtorju na več mestih očital, da ni bil dosleden in natančen, pa tega pri jeziku, ki ga piše, ne morem reči. Pravzaprav je v *"krišpanju in lišpanju"* tako dosleden svoji ideji po prestrukturiranju arheologije, da ga razbiramo in razumemo z velikansko težavo.

Že iz navedb in citiranja posameznih mest v knjigi smo lahko uvideli težave, ki izhajajo iz njegovega jezika. Nameoma tega nisem izpostavljajal v zgornjem tekstu, ker je ta problem preobsežen in zasluži posebno razpravo.

Avtor se je zelo igral s terminologijo, saj je veliko že uveljavljenih izrazov izpadlo iz njegovega teksta, pojavljajo pa se novi, nejasni in tudi neustrezni. Ponekod prevede angleške izraze zelo nespretno in neustrezno. Vzrok za to vidim v avtorjevem splošnem odnosu, ki izžareva iz celotnega teksta, namreč arheologijo je treba močno spremeniti, ji znikati možnost razlage, jo problematizirati v primerjavi z ostalimi humanističnimi vedami. Očitna je tudi njegova kritičnost do univerze kot mesta znanstvenega sklepanja in poučevanja (kar je med drugim že močno prežvečena lacanovska teza, ki jo zasledimo v večini lacanovskih tekstov, ki so pri nas izšli). Tako tudi jezik predstavlja samo sredstvo za doseg avtorjevega cilja - spreminjanje arheologije. Toda taka poza, čeprav je dosledno prisotna v tekstu, je avtorju prej v nadlogo kot v podporo,

v primeru da želi biti razumljen in upoštevan. Hermetičnost teksta je ponekod tako velika, da bo krog potencialnih bralcev prej zbežan kot pa navdušen. Sicer pa menim, da je med drugim to bil tudi eden od namenov avtorja.

Če teoretski tekst razumemo (in po mojem mnenju tudi moramo razumeti) kot tisto ravnino izraza, ki mora kljub zahtevnemu argumentiranju in abstrahiranju biti jasna, natančna in logična, in če želimo natančno razumeti teoretske intelektualne postopke, mora ta nujno imeti notranjo disciplino. Izrazna sredstva, ki jih avtor uporablja, pa imajo ravno nasproten učinek. Izrazit poudarek je na leposlovnih in pogovornih oblikah izražanja: metafore, sinonimi, različne oblike monološkega nagovarjanja bralca, vrivanje medmetov in mašil tipa 'kaj vem'. V tekstu dejansko mrgoli cela kopica neologizmov, ki sploh niso natančno pojasnjeni in argumentirani. Leksikalno polje avtorjevega diskurza je zaradi tega zelo odmaknjeno od arheoloških teoretskih tekstov, ki smo jih vajeni. Delo se veliko bolj nagiba k literarnim formam kot pa oblikam znanstvenega izražanja. Morebiti je oznaka esej še najbolj primerna za splošno opredelitev celotnega teksta.

V podporo svoji oceni sem na koncu te kritike dodal pregledno tabelo izrazov, za katere menim, da so napačni, nepravilno uporabljeni, slabo prevedeni ali pa celo nesmiselni. Največkrat šele iz konteksta ugotovimo njihov natančnejši pomen. Zelo moti tudi veliko število napačno poslovenjenih izrazov iziroma imen krajev ali oseb.

V vseh primerih nejasnih besed in sintagem, ki jih v svojem seznamu navajam, sem navedel samo stran, ko sem tak izraz prvič opazil, tako da ta nima lastnosti indeksa. V nekaterih primerih sem navedel tudi svoj prevod. Dolžina seznama je pravzaprav presenetljiva in je še eden od pokazateljev avtorjevih intenc. Takšnega Saksidovega posega v terminologijo ni mogoče opravičiti, čeprav arheološka terminologija potrebuje precej sprememb. Dejstvo je, da tudi terminološka zmeda močno znižuje kvaliteto dela.

SAKSIDAE I. BESTIARIVM LEXICOLOGICVM

I. Besede in sestavljanke v zvezi s kulturo v arheologiji

arheokulturna analiza, (str. 9) - ?

humani aglomerat, (str. 12) - skupnost, združba,...

arheosistem, (str. 13) - ?

geoekonomske strukture, (str. 37) - ?

geo-sistem, (str. 65) - ?

srednjebronasti inkubator, (str. 84) - ?

zgodnjebronasti centri, (str. 84) - ?

arheokulturni podatki, (str. 101) - vsi podatki v arheologiji imajo kulturni pomen

arheostrukture, (str. 106) - ?

arheopregledi, (str. 119) - iz konteksta se vidi, da misli na postopke arheološkega rekonosciranja

arheokulturna omrežja, (str. 128) - ?

scientistični čas, (str. 129) - iz konteksta razberemo, da misli na starost materialnih ostankov, določeno z naravoslovnimi metodami datiranja

arheomaterialni podatki, (str. 165) - ?

geokulturni domet, (str. 171) - ?

arheokulturna analiza, (str. 177) - ?

arheopostopek, (str. 177) - ?

arheokulturni horizonti, (str. 178) - ?

paradigemska stratigrafija, (str. 145) - iz konteksta je mogoče razbrati, da misli na stratigrafijo najdišča, ki se uveljavi kot model kronološkega razvoja; popolnoma nepravilna raba

II. Slabo poslovenjeni izrazi in sestavljanke

linearbandkeramične, (str. 36) - linearnotrakasta keramika oz. vse izpeljave iz tega izraza

vinški, (str. 44) - vinčanski, čeprav gre v slednjem primeru za srbohrvatizem, je ta že zdavnaj postal terminus technicus

obsidij, (str. 45) - obsidian

Pil, (str. 50) - Pilos, piloški

pollenska slika, (str. 60) - pelodna slika

subjektivacija novoselcev, (str. 60) - podvrženje

mortuarna raba, (str. 64) - pokopi, pokopavanje, v zvezi s pokopi

indigeni, (str. 65) - staroselci, domačini, avtohtoni prebivalci

incizirana lončeninska sekvenca, (str.66) - niz posod z vzrezanimi ornamentami

Knossa, (str. 77) - Knossos

grški arhajci, (str. 83) - grško prebivalstvo v arhajskem obdobju oziroma prebivalstvo Grčije v tem obdobju

banda, (str. 85) - direktni prenos 'a band' iz angleškega jezika

Boiotija, Aitolija, (str. 89) - Beocija, Etolija

Pelasgi, (str. 90) - Pelazgi
Peisistratos, (str. 104) - Pizistrat
szeletska kultura, (str. 106) - szeletienska kultura
deponentne prakse, (str. 108) - iz konteksta se lahko razbere, da misli na pokopavanje oseb
ekstramuralni in intramuralni pogrebi, (str. 109) - pokopi izven in znotraj obzidja mesta
argoliški, (str. 112) - argolidski
kremenjak, (str. 117) - kremen
impakt, (str. 119) - impact (angl.), vpliv
inskrpcija, (str. 130) - napis, vklesan ali vrezan napis
Ramses, (str. 131) - Ramzes
Morska ljudstva, (str. 130) - dobeseden prevod iz 'The Sea Peoples' (angl.), pravilno Pomorska ljudstva
dvoročna kupa, (str. 171) - dvoročajna kupa
likvidi, (str. 174) - tekočine
četverokotnostnična kultura, (str. 183) - kultura posod s kvadratnim ustjem, tudi 'cultura di vasi a bocca quadratta'
fino incizirano posodje, (str. 155) - posodje okrašeno s finimi vrezi
delno reducirano kurjenje, (str. 155) - delno redukcijsko oziroma neoksidacijsko žganje keramike
reducirane tehnike žganja, (str. 155) - redukcijske oziroma neoksidacijske tehnike žganja
vzreja infantov, (str. 161) - vzgoja otrok
projektalni lov, (str. 161) - lov z metalnimi orožji (lok, kopje, bumerang,...)

III. Nerazumljivi izrazi in sestavljanke

pozemski okret, (str. 64) - ?
izobraziti v Hipogej, (str. 66) - preobraziti v ...
grobní depozit, (str. 84) - šele iz konteksta se vidi, da misli na grobne prdatke, toda depozit je lahko tudi polnilo groba.
ostankovni niz, (str. 107) - ?
diverzificirana kulturacija ekosistemov, (str. 184) - ?
ilovnati vmesek, (str. 185) - iz konteksta se lahko razbere, da misli na hišni lep
zelenorumeni biskvit, (str. 141) - opisuje prelom keramike
destrukcijske ravnine, (str. 146) - plasti, v katerih so bili najdeni pokazatelji uničenj
sivi minij, (str. 166) - uporablja kot oznako za tip posodja
lernski rumeni minij, (str. 169) - isto kot zgoraj

IV. Nesmiselni izrazi in sestavljanke, napačno uporabljeni izrazi

dieta, (str. 82) - neposreden prevod iz 'a diet' (angl.), pravilen prevod prehrana
humana kataklizma, (str. 106) - človeška kataklizma
ozemljiti čas, (str. 116) - ?
pridobitništvo, (str. 183) - iz konteksta se lahko razbere, da misli na produkcijo
vazno shranjevanje, (str. 185) - shranjevanje v velikih posodah
potepuški keramični sestav, (str. 148) - ?
reducirani kisik, (str. 155) - tehnološki postopek žganja keramike z zmanjšano prisotnostjo kisika oziroma s popolno odsotnostjo kisika, redukcijsko oziroma neoksidacijsko žganje
fino nabrekle pore, (str. 168) - pore so po definiciji luknje in nikakor ne morejo nabrekniti
egejska avtoriteta, (str. 117) - iz konteksta se lahko razbere, da misli na strokovne avtoritete na področju egejske arheologije
ostankovna revščina, (str. 181) - ?
vpadanje severneolitskih band, (str. 151) - neolitik je predvsem časovna oznaka in kot taka nima prostorskih značilnosti, neolitik kot splošni izraz za kulturo poljedelcev pa zahteva bolj jasno opredelitev na katere skupnosti misli. Vprašljiva je tudi zveza banda - neolitik, v katerem naj bi šlo bolj za tribalno družbeno strukturo, medtem ko naj bi izraz 'band' bolj ustrezal lovsko-nabiralniški ekonomiji.

O morali teksta

To kratko poglavje sem uvedel zlasti zaradi zelo očitnega avtorjevega odnosa do arheologije, kot se ta zrcali v njegovem jeziku oziroma izrazih, ki arheologijo, njeno delo, vire oziroma arheologe označujejo. Dejstvo je, da imajo ti izrazi močno slabšalne konotacije. Kot primer bom naštel nekaj najbolj očitnih:

kupi črepinj (str. 14);
arheologija kot tehnična brkljarija (str. 34);
arheolog primora svoje sezname h govoričenju (str. 34);
scientistične bergle (str. 70),
doktrine strašijo po arheologiji (str. 78);
zadnje čase grejo v maloro masovne migracije (str. 78);

Ursprache - krparija (str. 86);
arheologija je v slepi ulici, saj ne more ustaviti kopičenja podatkov obenem pa jih ne more razložiti (str. 104),
ostankovna revščina (str. 111);
arheolog disciplinirano vnaša odpadke v svoje registre (str. 111),
arheolog sodi med odpadke (str. 111),
arheolog je IDIOTES (str. 119);
Herodotovo delo - fiktivni zmazek (str. 119);
historična lingvistika onegavljenje s subjektom delegira arheologiji (str. 127);
prgišče izkopavalnih tehnik z orodji zmetanimi na kup od tod in tam (str. 127),
arheologove fantazije (str. 157),
Hood... je vinško-pločniški stadij posilil z dobrima dvema tisočletjema (str. 172);

(Pri tem in pri drugih jezikovnih težavah leti moja kritika tudi na lektorja, ki je tekst pregledal).

Primerov je vsekakor dovolj, da lahko upravičeno sklepamo o Saksidovem odnosu do arheologije, pa tudi delno do zgodovine in lingvistike. Tolikšna uporaba izrazov s pejorativnim pomenom ni slučajna, zlasti pa ni slučajna, če ta formalni nivo izraza primerjamo z vsebinskimi tezami, ki odsevajo iz njegovega dela. Skratka arheologija ne zasluži svojega mesta med humanističnimi študiji, pri njenem obravnavanju je dovoljeno vse, sama nima interpretativne moči oziroma niha med tehniko in zbirateljstvom ali celo lovom na zaklade. Takšne ekspresije vsekakor povedo neprimerno več o avtorju samem kot o predmetu razprave. Prav na velikem številu primerov, ki sem jih v tekstu navedel, lahko zaključimo, da Saksida uveljavlja zlasti pozo, in to pozo nekoga, ki mu je dejansko dovoljeno vse, kršenje znanstvene discipline in konvencij pa je njegov najljubši šport. Obenem pa je to poza, ki naj bi bila višje locirana in ovrednotena na 'hierarhični lestvici' spoznavnih zmožnosti posameznih ved in oseb. Terminologija in morala teksta sta v tem kontekstu samo zunanji izraz vsebinskih zahtev.

Delo *Arheologi naši davni predniki* v celoti še zdaleč ni doseglo nivo ambicij, ki jih avtor začrta na začetku teksta in jih skuša uresničiti v nadaljevanju. Prvi splošni očitek delu je, da mu zelo primanjkuje empirične podprtosti. Čeprav se delo samo proglašja za teoretsko (teorijo avtor označi kot avanturistično početje), pa mu za koherentno

utemeljitev svojih teoretskih tez manjka zelo pomembna empirična podpora oziroma komponenta. Tam, kjer jo skuša uvesti, pa je preslabo dokumentirana in težko preveljiva. Tudi če odmislimo problem in naravo jezika, ki dominira skozi celoten tekst, se mi delo zdi problematično na več nivojih. Prvi nivo je prevelik razkorak med teoretičnimi nastavki in empirično eksplikacijo. Avtor je očitno izhajal iz določenih že vnaprej zastavljenih modelov in tez (od lacanovske teorije psihoanalize, do lastnih modelov razlage vprašanja Indoevropejcev, naselitve Grkov, in podobnih vprašanj) katerih empirično podlago lahko označimo kot '*argumentation accomodation*'. V primerih ko se navezuje na lacanovsko teorijo, je jezik in tekst sam tako hermetičen, da je njegova komunikativnost zelo vprašljiva.

Pri sami študiji kulturnega razvoja prazgodovinskih civilizacij v vzhodnem Sredozemlju, ki predstavlja temeljni del njegove knjige, je skorajda v celoti zanemarjen problem Cipra. Razen nekaj sumarnih navedb, analize tega problema ne srečamo. Vsaka resna študija problemov, ki si jih je zadal Saksida, se temu ne more in ne sme izogniti. Ta otok je v zadnjih treh tisočletjih pred našim štetjem izjemen arheološki vir (ima izredno pomembno geografsko lokacijo, je eno od najpomembnejših področij za eksploatacijo bakrove rude, če naštejemo samo najbolj očitne lastnosti).

Avtor se je tudi veliko bolj posvetil študijam keramičnega gradiva, na podlagi katerega je želel razumeti elemente kulturnega razvoja. Toda slednje vprašanje vsekakor zahteva veliko bolj kompleksne vrste podatkov. Prav tako kot Ciper, je samo sumarno obdelan problem tehnologije obdelave kovin. To vprašanje pa je vsekakor bistveno za razumevanje kulturnega razvoja. Veliko arheologov vidi prav v sposobnosti sredozemskih družb, da izdelujejo velike količine bronastih izdelkov, in da imajo organizirano zelo kompleksno mrežo izmenjave te produkcije, najpomembnejši impulz, ki je ob razvoju ostalih podsistemov v družbi privedel vzhodnosredozemske civilizacije na mesto, ki so ga v času bronaste dobe zasedale (glej Renfrew 1972 in Renfrew 1979, 22-42).

Čeprav obstaja nevarnost, da se pri izločanju določenih delov teksta iz konteksta, v katerem nastopajo, marsikaj izgubi ali napačno razume, pa vseeno mislim, da sem z izborom posameznih primerov pokazal na pglavitne pomanjkljivosti *Arheologov naših davnih prednikov*. Zelo

težko je namreč razbrati osnovno misel tega dela: ali je to t.i. pozitivna določitev kulturnega horizonta, strukturiranje kulturne formacije, lananizacija socialne teorije v arheologiji, ali pa vehementna kritika dosedanjega razvoja arheološke vede. Vsekakor gre za zmes vsega naštetega. Toda iz dela samega ni razvidno, kaj je tista nosilna intenca.

V knjigi je nekaj dobrih idej, ki bi zaslužile nove teoretske in empirične nastavke, zlasti ideja o multitemporalni naravi posameznih vrst arheoloških virov. Dejstvo je tudi, da arheološka teorija in sploh arheologija v celoti nenehno potrebujejo reflektivne študije, kar v celoti gledano ta študija tudi je. Še posebej to velja za našo arheologijo. Pohvalno je tudi, da je postala arheologija in njena teorija predmet razprav drugih ved. Toda ti elementi so na žalost pri branju teksta potisnjeni v ozadje in jih močno prekrivajo drugi izrazito avtorski posegi, kot je nejasno argumentiranje, nekoherentnost izvajanja in še zlasti jezik. Komunikativnost dela je močno vprašljiva, tako znotraj arheološke stroke, kot tudi izven nje. Upam si celo trditi, da bo ta razprava naletela na večinski negativni odmev v arheološki populaciji pri nas, oziroma bo njen učinek precej kontraproduktiven, saj bo v tako nerazvitem strokovnem polju, kot je teoretska arheologija pri nas, prej povzročila izolacionistične reakcije na obeh straneh, kot pa odprla možnosti uspešnih interdisciplinarnih konceptualizacij.

Postmoderna diskurz v družboslovju in humanistiki

Postmoderna diskurz, ki je v zadnjem desetletju preplaval literarne in likovne vede, je imel izjemen odmev tudi v družboslovju in humanistiki. Postmoderna percepcija preteklosti oziroma njena teorija postaja vse bolj močna in priljubljena. Njena temeljna naravnost je kritika 'moderne' oziroma njegovih nosilnih konceptov. V historičnih vedah to predvsem pomeni kritiko osnovnih konceptov in modelov struktur posameznih ved: arheologije, historiografije, antropologije, etnologije,... še posebej tistih konceptov, ki omogočajo notranjo stabilnost omenjenih ved. Izhodišče za to je negacija splošnih resnic oziroma podobnih ciljev, h katerim stremijo omenjene znanosti. To spoznanje, ki je mnogo starejše od postmoderne paradigme, pa jim omogoča kritiko celotne strukture ved in še zlasti njihove znanstvene metodologije.

Posledica take kritike je nujna relativizacija večine aspektov: znanstvenega vira, znanstvene metode, interpretacije, znanstvene strukture, organizacije znanosti, socialnih razmerij znotraj posameznih ved, strukture akademije, itd. Relativiziranje vseh naštetih aspektov nujno predstavlja tudi partikularistične pristope, ki po definiciji zavračajo smisel univerzalnih resnic. Postmoderna teorija v arheologiji in zgodovinopisju negira sicer že velikokrat ovrženo tezo o 'objektivni' poziciji znanstvenika. Tega seveda ne počne na nivoju filozofije, saj je to bilo že zdavnaj storjeno, temveč na nivoju produkcije tovrstne ideološke situacije, ki nastaja iz oblik mentalitet in konjunktur, če uporabim Braudelov izraz.

Nasproti temu postavlja aktivističen oziroma instrumentalizirajoč princip znanstvenega dela. Vsako znanost ali razlago nekdo piše za nekoga, za neko ciljno populacijo. Ker torej nima smisla slediti nekemu absolutnemu cilju, so cilji lahko le partikularni in instrumentalizirani.

Razlogi za tako skeptično in relativistično pozicijo v arheologiji so precej jasni. Njeni viri so izrazito fragmentarni in neuniverzalni, torej tudi njena razlaga. Nikjer ne obstaja možnost za definitivno verifikacijo arheološke razlage in zato ni več potrebno stremeti k posplošujočim razlagam socialnih procesov, temveč k bolj partikularnim, katerih smisel in namen sta manj odtujena od funkcij socialne realnosti, v kateri delo nastaja.

Zelo dobro opiše postmoderna diskurz v historiografiji G. Himmelsfarb, ko zanj pravi, da izhaja iz predpostavke, da je vsa zgodovina usodno zgrešena, ter da zato, ker ni absolutne resnice, ni tudi parcialne in naključne (1992, 42). Prvi od takih nesmislov pri stremenju za nekim jasnim ciljem naj bi bilo vztrajanje na uveljavljeni metodologiji. Vsaka metodologija je v funkciji nekega znanstvenega cilja oziroma intence. Ker postmoderna diskurz zavrača smisel takega cilja, je tudi vsa splošna ali generalizirajoča metodologija nesmiselna, smiselne pa so partikularne metodologije, torej tiste metodologije, ki se ad hoc kreirajo ob reševanju posameznih problemov, katerih pomen in smisel sedaj ni več instrumentaliziran v kontekstu neke splošne znanstvene usmeritve oziroma strategije, temveč v kontekstu partikularne realnosti ali oportunitizma (ponudbe in povpraševanja, kritike obstoječega socialnega reda v vedi, kritike znanstvene in akademske politike, politike publiciranja in prezentacije vede navzven,...).

Znanstvena metodologija, zlasti v arheologiji in zgodovino-
 napisju je vsekakor dedič pozitivizma 19. stoletja. Ravno v
 arheologiji mora ves čas vztrajati na nivoju materialnega
 aspekta preteklosti, če želi arheologija ohraniti svojo znan-
 stveno in akademsko suverenost. In prav zato je popolno-
 ma logično, da postmoderna teorija napada večino pozitivi-
 stičnih aspektov v njeni metodologiji, saj so ti zanjo temeljni
 kamni 'stare in absolutizirajoče' znanosti. 'Staro in
 absolutizirajoče' postmoderna teorija kritizira tudi v enem
 od svojih stalnih mest: zgodovino in arheologijo piše bela
 moška družba za svoje potrebe, uveljavljena metodologija
 pa je bila razvita v te namene. Ta klic, na katerega post-
 modernisti globoko prisegajo, niti ni zrasel v njihovih vr-
 stah, temveč ima svojo že zelo dolgo zgodovino v filozof-
 skih in družbenih gibanjih (od marksistične teze o nujnos-
 ti pisanja zgodovine razrednega boja do vseh oblik feminis-
 tičnih, črnskih, ter množice drugih gibanj v umetnosti in
 družboslovju). Dejstvo pa je, da so postmodernisti znali
 to danes najbolje uporabiti - preteklost nima samo ene raz-
 lage, temveč je njena razlaga multivokalna - vsaka družbe-
 na skupina zahteva svojo razlago preteklosti; *as you like it*
 - kot pravi Himmelfarbova v naslovu svojega članka.

Vsekakor ne gre zanikati veljave zahtevi po bolj demokrati-
 čni strukturi vede, pogled temnopoltih (oziroma pogled
 Afroameričanov, izraz, ki ga predlagajo levi postmoderni
 aktivisti v novem *politically correct language* - gre še za
 eno od zahtev postmodernizma) na zgodovino ZDA se
 vsekakor izjemno razlikuje od pogleda splošno sprejetega
 zgodovino-
 vinskih skupnosti - so moško označene, so kolektivistične
 v duhu znanih enot kolektivismov večinskega naroda,
 države, in vsekakor je pogled manjšin v tej strukturi
 (žensk, etničnih ali rasnih manjšin, socialnih marginal-
 cev,...) precej drugačen. Toda tu se nam zastavlja vpra-
 šanje, ali zahteva po multivokalni strukturi znanstvene
 razlage, ki bi zadovoljila različne ciljne skupine, ne po-
 meni samo še dodatno argumentacijo za pisanje tekstov, ki
 bi se jih dalo uporabljati v politične in ideološke namene,
 saj bi s tem še samo povečevali moč tistih, ki jo že imajo.
 Družbena elita ima po teh načelih prav tako pravico do
 svoje razlage, in če družbena elita potrebuje 'venetsko
 tezo' za svoje ideološke namene, jo bo tudi dobila, razlika
 bo v tem, da jo bo sedaj v novem duhu multivokalnosti
 neprimerno težje kritizirati in zavračati. Levo orientirani
 postmodernisti bi se seveda v takih primerih sklicevali na

etičnost znanstvenega dela, vendar tu nastopi paradoks,
 kajti z zanikanjem splošnih načel v sami vedi se zanikajo
 tudi splošna načela njene etike. Če ne drugo, je bolj ali
 manj disciplinirana metodologija 'moderne' znanosti impli-
 citno definirala tudi znanstveno etiko.

V svojih zahtevah po drugačnem izražanju so se v post-
 moderni teoriji porajali tudi taki koncepti, kot je na primer
 poetika arheologije (Shanks 1989) ali zgodovine (glej
 Himmelfarb 1992, 43 o ameriškem zgodovinarju Haydenu
 Whiteu). Že prej omenjena multivokalnost ni zahtevala
 sprostitev znanstvene razlage samo v kontekstu različnih
 družbenih skupin, temveč je zahtevala tudi predrugačenje
 jezikovnega in tekstualnega izražanja. Koncept poetike
 nas očitno napeljuje na še eno značilnost postmodernega
 diskurza - na esteticizem tekstov (literarni, likovni, in
 drugi estetski prijemi), ki ruši metodološko sistemati-
 ko klasičnih znanstvenih tekstov, ki skušajo temeljiti v izra-
 žanju s čim bolj objektivno kavzalnostjo in sistemati-
 ko. Zaradi tega slednji tudi težijo k čim večji koherentnosti,
 jedrnatosti in učinkovitosti v komuniciranju.

Postmoderna zanikanje kavzalnosti ni nadomestila z no-
 vim ali alternativnim konceptom kavzalnosti v kontekstu
 znanstvenega diskurza in teorije znanosti, temveč je izhod
 iz te zagate poiskala v psevdoznanstvenih formah izra-
 žanja (na primer različne literarne forme), kjer kavzalnost
 ni temeljni notranji princip, na katerem gradi rešitev dolo-
 čenega znanstvenega problema.

Teh nekaj misli o postmoderni paradigmi sem navedel
 zato, ker so se mi zdele nujne za splošno umestitev Saksi-
 dovega teksta. Sam postmoderni diskurz zasluži veliko
 bolj poglobljeno analizo, kot sem jo podal na tem mestu.

Čeprav je njegovo delo težko enostavno označiti kot post-
 modernistično, pa v veliki meri le odgovarja taki usmer-
 jenosti. Napad na univerzo, na strukturo in metodologijo
 vede, jezik ki je veliko bližji literarnim formam izražanja,
 'feministična' arheologija, ki preveva njegov članek, objav-
 ljen v teoretskem bloku pričujoče številke *Arhea* ter še
 nekateri drugi javni nastopi (npr. predavanje 'Črna Eva';
 Saksida 1992), so po mojem mnenju dovolj jasni indika-
 torji postmodernega diskurza, kateremu samemu po sebi
 seveda ne zanikam znanstvene narave. Ravno nasprotno,
 zaradi njegovega pomena za kritiko marsikaterega koncep-
 ta konvencionalnega družboslovja, ga je gotovo treba upo-

števat. Problem tega diskurza vidim drugje - v želji po disoluciji znanstvene metodologije, kar se že očitno pojavlja pri najbolj radikalnih postmodernistih v družboslovju, naprimer v zahtevi J. Barreta po opustitvi koncepta arheološkega vira (Barret 1992); del tega lahko zasledimo tudi v Saksidovem tekstu. Namesto splošnih principov arheološke ali historiografske metodologije pa dobimo relativizme in oportunistične, katerih instrumentalizacija v druge namene je lahko teoretsko podprta.

LITERATURA:

BARRET, J. 1992. "The TAG Debate", referat na *Theoretical Archaeology Group Conference*, Southampton.

CHAPMAN, J. 1981. *The Vinča culture of South-East Europe*, *British Archaeological Reports (Int.ser.)* 117, Oxford.

GRAFENAUER, B. 1960. *Struktura in tehnika zgodovinske vede*, Univerza v Ljubljani.

HIMMELFARB, G. 1992. "Kakor vam drago", *Naši razgledi*, 4.12.1992, 42-45.

KLEJN, L. 1988. *Arheološka tipologija*, Ljubljana.

KOROŠEC, J. 1950. "Arheologija in nekatere njene naloge", *Zgodovinski časopis* IV/1, Ljubljana, 5-22.

RENFREW, C. 1972. *The Emergence of Civilisation, the Cyclades and the Aegean in the Third Millenium B.C.*, London: Methuen.

RENFREW, C. 1979. "Trade and Culture Process in European Prehistory", v: Renfrew C.; *Problems in European Prehistory*, 22- 43, Edinburgh University Press.

RENFREW, C. 1980. "The Great Tradition versus the Great Divide: Archaeology as Anthropology?", *American Journal of Archaeology* 84, 287-298.

SAKSIDA, I. 1991. *Arheologi naši davni predniki*, Državna založba.

SAKSIDA, I. 1992. "Črna Eva, mati vseh živih", *predavanje v sklopu Humanističnega simpozija*, 24.11.1992.

SERVICE, E.R. 1962. *Primitive Social Organization*, New York: Random House.

SHANKS, M. 1989. "Identity, the past and an archaeological poetics", referat na *Theoretical Archaeology Group Conference*, Newcastle upon Tyne.

Predrag Novaković